

PAGINA 5

Carel ter Linden
over zijn ontwikkeling

PAGINA 7

Guus Kuijer schrijft
'Bijbel voor ongelovigen'

PAGINA 8

Hagnaars over
Valentijnsdag

EN VERDER Expositie over Tweede Vaticaans Concilie ■ Heidelbergse Catechismus 450 jaar ■ Asielzoekers in de Vogelwijk ■ Malaise? De kerk bloeit!

Marianne van Praag vijf jaar rabbijn

'Wat is er dinsdag om drie uur joods bij jou?'

INTERVIEW De liberale joden in Den Haag hebben een vrouw als rabbijn, Marianne van Praag. Ze werkt in de fraaie synagoge aan de Prinsessegracht. 'Er zijn veel aanvragen van nieuwelingen die willen toetreden.' Maar zo gemakkelijk gaat dat niet. Wie joods wil worden, moet daar minimaal drie jaar voor uittrekken. Een interview.

MARIANNE VAN PRAAG IS RABBIN van de Liberaal Joodse Gemeente in Den Haag, Gelderland en Flevoland. Van Praag (1956) was een van de eerste vrouwelijke liberale joodse rabbijnen in Nederland met een rabbinale bevoegdheid, die zij vijf jaar geleden kreeg.

Wat houdt uw werk in?
'Ik doe in principe hetzelfde als een predikant of pastoor. Ik ga voor in diensten, ik ben er bij hoogtijdagen en laagtijdagen, bij overlijden, ik geef les, bezoek zieken, begeleid het moment

Lees verder op pagina 2

FOTO MARGOT C. BERENDS

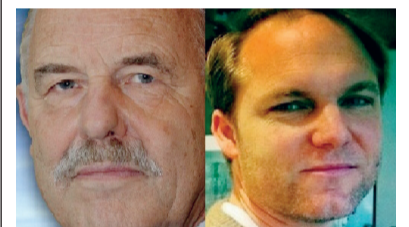

Marianne van Praag in de synagoge met haar gebedsleed om

Vader en zoon Van Os over religie

HENK VAN OS IS DE BEKENDE KUNSTENNER, oud-directeur van het Rijksmuseum en presentator van het populaire televisieprogramma Beeldenstorm. Hij is geïnteresseerd in religieuze kunst. Over zijn godsdienstige belangstelling heeft hij een briefwisseling gevoerd met zijn zoon, NRC-redacteur Pieter van Os. De brieven zijn gepubliceerd onder de titel *Vader en zoon krijgen de geest. Brieven over de drang tot godsdienst* (2012). Van Os senior en junior komen een avond vertellen over hun verhouding tot zingeving, religie, godsdienst en kerk.

DONDERDAG 7 FEBRUARI, 20 UUR.
KLOOSTERKERK.

Henk en Pieter van Os

Test voor Ypenburgers

'Spiritualiteit is een kwestie van doen'

FOTO AAO HOOGDIJN

Een glaasje voordat de spirituele reis verder gaat.

REPORTAGE Spiritualiteit is hip en populair. Maar welk spiritueel pad past het beste bij je? In Ypenburg stippelden nieuwsgierige zoekers hun reis uit.

Op steeds meer vensterbanken en in tuinen duiken Boeddha-beeldjes op. In de boekhandel lijken alleen de kasten met esoterisch en spiritueel werk nog te groeien. En iedereen kent wel iemand die zich met meditatie of yoga bezighoudt. Spiritualiteit kom je tegen in alle vormen en maten. De behoefte aan zingeving groeit. Het biedt een uitvlucht uit een op hol geslagen wereld, schept ruimte voor bezinning en creëert hierdoor een betere harmonie tussen hart en geest, mens en wereld.

Minder helder is wat spiritualiteit precies is en hoe je er op een alledaagse

manier handen en voeten aan kunt geven. Het aanbod aan informatie is zo overweldigend groot dat het bijna ontmoedigt. Een veelgehoorde vraag is dan ook: waar te beginnen?

Wel, wat te denken van beginnen bij jezelf, antwoordde de Protestantse wijk-gemeente Ypenburg.

De kerk hield een workshop over 'Jouw

'Spiritualiteit heeft met karakter te maken'

Spiritualiteitstype'. Twintig deelnemers werden uitgedaagd hun 'spiritueel persoonlijkheidstype' in kaart te brengen, onder leiding van Anne Stael, ondernemer, schrijfster en beheerder van website zienwatonzichtbaar.nl.

Wie dacht rustig achterover te leunen en naar huis te gaan met een voorgedrukt spiritualiteitsconcept kwam bedrogen uit. Het werd een interactieve avond, geheel in lijn met het adagium dat Stael uitdraagt: 'Spiritualiteit is een kwestie van doen.' Ze trapte af met een theoretisch kader waarmee ze aangaf wat het belang is van het ontdekken van je spirituele persoonlijkheidstype.

'Spiritualiteit kent geen eenduidige definitie. Iedereen geeft een eigen invulling. Die hangt af van je sociale omgeving, culturele achtergrond, maar bovenal van je persoonlijkheid. Als je weet hoe jouw karakter in elkaar steekt kun je makkelijker bepalen welke vorm van spiritualiteit bij je past, maar ook leren hoe je beter kunt omgaan

Lees verder op pagina 2

Den Haag heet met carnaval 'Kreesiedentie'

Eerst het masker, dan de spiegel

ACHTERGROND Het is weer carnaval, maar Hagnaars talen er niet naar. Wie de overpeinzingen van pastoor Rob Kurvers leest, zou er direct naar verlangen. Hij belicht de diepere, religieuze achtergronden. En hij verwijst naar Venetië, de beroemde carnavalsstad met haar geweldige maskerade.

VERMOMMINGEN HOREN BIJ CARNAVAL, die paar dagen voorafgaand aan de Veertigdagentijd van boete en inkeer, waar het Paastriduüm (Goede Vrijdag, Paaszaterdag en Paaszondag) op volgt. En dat wordt niet alleen gevierd in Venetië. Zelfs de carnavalsliefhebbers in Den Haag dopen de regeringsstad om tot 'Kreesiedentie'. Met carnaval wordt er volop gespot. Men steekt de draak met alles wat bij het 'normale' en keurige, maar vaak saaie leven van alledag hoort. Vooral

de 'hoge' heren en het conformisme dat zij vertegenwoordigen zijn onderwerp van spot. Maar ook de kerk en haar bedienaren, die wel over het eeuwige leven preken, maar zich vaak al te werelds gedragen.

Neppe prinsen

De oorsprong van het woord is niet zeker. Sommigen spreken van *carne vale*, twee Latijnse woordjes die 'vaarwel aan het vlees' zeggen, gedachtig aan de vleesloze periode die oorspronkelijk in de katholieke wereld van Aswoensdag

Maskerbal in Venetië.

tot Pasen duurde. Anderen verwijzen naar de *carrus navalis*, een schip op wielen dat in veel plaatsen in de carnavals-optocht werd rondgereden, met aan boord de 'hoge heren': neppe prinses of koningen. Waar het feest ook vandaan komt, de Italianen lijken met hun *carnuale* de beste papieren te hebben: een middeleeuwse samensmelting van zowel het Latijnse *carne* (vlees) en het werkwoord *levare* (opheffen, wegnemen). De verwijzing naar de komende vleesloze tijd is daarmee dan ook het meest voor de hand liggend.

Lees verder op pagina 2

advertentie

Reinoud Schoemaker,
LETSELSCHADE ADVOCaat
Uw letsel mijn zorg
070 - 40 43 34 6
ADVOCaat@REINBOUDSCHOEMAKER.NL
WWW.REINBOUDSCHOEMAKER.NL

Marianne van Praag

Vervolg van pagina 1

waarop een meisje bat mitswa of een jongen bar mitswa wordt, als ze 12 of 13 worden. Ik geef spirituele leiding. Noem het een soort lijm, om alles aan elkaar te plakken. Ik ben vooral mens voor de mensen, een luisterend oor.'

Hoe is het om als vrouw rabbijn te zijn?
'Het verschijnsel 'vrouwelijke rabbijn' bestaat al zo'n honderd jaar, in Nederland vijf jaar. Er is eigenlijk geen verschil of een man of vrouw dit werk doet. Wel denk ik dat een vrouw een ander soort empathie heeft. In het liberale jodendom staat men over het al-

Dat is geen punt van discussie maar een eis. Ik heb twee kleden. Een is van de actiegroep Women of The Wall, die zich onder meer sterk maakt voor het recht van vrouwen om bij de Klaagmuur een gebedskleed te dragen, daar hardop te bidden en uit de Tora te lezen.

Ik ben voorzichtig ernaartoe aan het werken dat ook andere vrouwen tijdens onze dienst een gebedskleed kunnen omdoen, of een keppeltje mogen dragen. Ik persoonlijk doe dat laatste niet, maar als iemand dat wil, dan moet dat kunnen.'

blijven bestaan. Hoeveel bevolkingsgroepen zijn er geweest en weer verdwenen? Het jodendom is een constante factor. Het blijft klein, kabbelt voort, maar zal wel een functie houden. Dat zegt mijn gevoel.'

Komen er nieuwe joden bij?

'Er zijn veel aanvragen van nieuwelingen die willen toetreden. En er is een grote hang naar spiritualiteit; mensen gaan shoppen. De joodse gemeente is warm en dynamisch, dat spreekt aan. Maar wil je echt joods worden, dan moet je daar minimaal drie jaar voor uittrekken. Je moet je oriënteren op verschillende gemeenten, veel gesprekken voeren met rabbijnen, je

moeten dat leren. Ik vraag vaak: als ik op dinsdagmiddag om drie uur bij je thuis kom, wat is er dan joods? Niet de joodse boeken in de kast, of bepaalde

'We geven een tiende van ons inkomen, dat is een plicht'

attributen. Wel wat je me te eten of te drinken geeft, of iets in de manier waarop ik ontvangen word.'

Wat wilt u graag overdragen?

'Het belang van respect en empathie. De joodse mystiek helpt daarbij. Joodse mystiek is een manier om de Tora en de wereld te begrijpen. De kern van het leven, alle levensvragen, worden beantwoord in de Tora. Je moet die verhalen leren lezen; de Bijbel is geen geschiedenisboek, maar een blauwdruk van het leven. Wat wordt er bedoeld? Daar gaat het om in de joodse mystiek.

Mensen zeggen vaak: de Bijbel, het Heilige Boek, staat vol oorlog, doodslag en verkrachting. Is dat dan heilig? Nee, de mens is goed en slecht, zo is hij geschapen. Hij heeft zelf de keuze hoe hij handelt. Verkeerd kiezen geeft niet,

als je er maar van leert en het de volgende keer niet nog eens doet. Ik vind het belangrijk om jezelf en anderen te zien zoals je bent en zoals hij of zij is. Accepteer dat, en wees er voor de ander. Wees mens met andere mensen.'

MARGOT C. BERENDS

Women of the Wall

De actiegroep Women of the Wall is een onderdeel van de Progressief Joodse Gemeenschap in Israël en maakt zich sterk voor een pluralistisch jodendom in dat land.

De vrouwen komen op voor de rechten van allen in Israël, zowel liberale joden als anderen. Ze staan regelmatig in de rechtszaal en bij het Hoog Gerechtshof om te vechten voor rechten. Ze willen bijvoorbeeld dat het bij wet verboden wordt dat vrouwen achterin de bus moeten zitten, en dat liberale rabbijnen in Israël erkend en dus betaald worden door de overheid.

Een Klezmerconcert in de Liberaal Joodse Synagoge Beth Jehoda in Den Haag

gemeen – het verschilt per gemeente – positief tegenover een vrouw als rabbijn. Den Haag is enigszins conservatief, daar moesten sommigen wennen. Maar het is hier nu vanzelfsprekend. In het orthodoxe jodendom word ik niet erkend. Of ik dat vervelend vind? Nee, het interesseert me niet. Het raakt me niet. Het contact met de orthodoxe joden is goed hoor. Het valt me wel op dat ze, zoals alle orthodoxe richtingen overal in de wereld, steeds orthodoxer worden. Tja. In mijn Haagse gemeente mochten vrouwen geen gebedskleed dragen. Ik heb gezegd: als ik als rabbijn een gebed doe, doe ik een gebedskleed om.

Hoe ziet u de toekomst van de joodse gemeenschap in Nederland?

'We groeien voorzichtig, maar statistisch gesproken is het in Nederland ei-

'We groeien, maar statistisch is het straks einde verhaal'

genlijk straks 'einde verhaal'. Voor de oorlog waren er 140.000 joden, daarna – en nu nog – 40.000. Daarvan is een vijfde aangesloten bij een joodse gemeenschap. Maar toch, het is niet voor niets dat we al vierduizend jaar zijn

moet een tweejarige opleiding volgen en daarna word je nog eens doorgezaagd door een groep rabbijnen. Ze kijken naar je kennis, maar ook naar je beweegredenen, je emotionele leven. Als ze twifelen gaat het niet door.

Je wordt niet zomaar joods. Joods, dat is een gevoel, een manier van in het leven staan. We hebben bijvoorbeeld de plicht om een tiende van het inkomen af te staan. Bij ons is dat echt een plicht, het heeft niets met liefdadigheid te maken. Een vanzelfsprekendheid, meegegeven in de moedermelk, een mentaliteit, een automatisme, cultuur. Mensen die later joods worden

Carnaval

Vervolg van pagina 1

Historicus Herman Pleij heeft oude carnavalsteksten geanalyseerd. Volgens hem had de *carrus navalis* al in de Middeleeuwen een vaste plaats ingenomen in het christendom. De leiders maakten weliswaar bezwaar tegen de ergste morele uitwassen van deze 'sotternieën' (middeleeuwse kluchten), maar slaagden er toch niet in dit volksvermaak uit te bannen. Dat laatste gebeurde pas met de Reformatie. In de protestantse wereld werden de paapse stoutigheden als het werk van de duivel gezien. Als gevolg daarvan ebde dit volksfeest zelfs in katholieke kring geleidelijk aan weg.

Eet- en drinkgelagen

In de negentiende en twintigste eeuw werd het carnavalsfeest herboren. Alleen raakte na de jaren zestig, in de meer gesecculariseerde wereld van nu, de band met de daaropvolgende vastenperiode verloren. Carnaval lijkt nu steeds meer op de 'heidense' saturnaliën in het oude Romeinse rijk.

Carnaval lijkt nu op de saturnaliën in het Romeinse rijk

Ook dat waren grote eet- en drinkgelagen, met maskers en vermommingen als uitlaatklep voor het 'gewone' dagelijkse leven.

Het is ronduit een verarming wanneer de band wordt losgelaten met de vastentijd voor Pasen. Niets is zinvoller dan – na een paar dagen "los" – eenmaal per jaar met een berouwvol hart het askruisje te ontvangen: 'Mens, denk er toch aan: uit stof ben je geboren, tot stof zul je terugkeren.' Want ons hectische leven, ons werk, onze relaties en liefdes vragen nu eenmaal van tijd tot tijd om bezinning. Veertig dagen om je leven te herordenen, op te schonen en om – nu met de maskers af – eens goed in de spiegel te kijken. Het mag best eens gesteld worden, dat het God zelf is die ons in die veertig dagen deze spiegel voorhoudt. Je moet er dan natuurlijk wel in durven kijken.

ROB KURVERS

DR. ROB G.A. KURVERS IS PASTOOR VAN DE DRIEKONINGENPAROCHIE IN DEN HAAG.

Maarten van Houte over 'het kwaad' volgens Stoïcijnen

DE STOÏCIJNEN UIT DE OUDHEID stelden dat wij in een mooie, door God gestuurde kosmos leven. Daarom moesten zij het kwaad verklaren, zoals natuurrampen en menselijke ellende. Dat deden ze met een onderscheid tussen het morele en kosmische kwaad. Filosoof Maarten Houte bespreekt waarom Stoïcijnen het kosmische kwaad als een goddelijk en rationeel plan zagen. De denkers Seneca, Epictetus en Marcus Aurelius staan daarbij centraal.

DINSDAG 19 FEBRUARI, 20:00 UUR. PARKHOTEL, MOLENSTRAAT 53. OPGAVE VIA TEL. 070-3550586 OF E-MAIL VERENIGINGVOORWIJSBEGERTE@GMAIL.COM

Seneca krijgt het doodvonnis

advertentie

JOHAN WASSENAAR
VOETBEDDEN, OP-MAAT EN SCHOENEN

Prins Hendrikstraat 132 2518 HX Den Haag 070 363 75 19
info@johanwassenaar.nl www.johanwassenaar.nl

Spiritualiteit

Vervolg van pagina 1

met mensen die een ander spiritueel persoonlijkheidstype hebben.'

Voorkeuren

Om het persoonlijkheidstype te bepalen worden de deelnemers aan de slag gezet met een vragenlijst. Na het invullen komt een profiel naar voren. Dat vertelt of je jezelf verlaat op tradities of juist een wat onafhankelijker beleving van religie nastreeft; of je iemand bent die de vrolijke drukte van een pinkstergemeente opzoekt of je liever terugtrekt binnen de muren van een klooster. Boeiend natuurlijk, maar waren deze voorkeuren bij de deelnemers niet al langer bekend? Ypenburger Suzan Hoff: 'Het is een interessante test, maar eigenlijk heb ik geen nieuwe dingen over mijzelf geleerd. Ik ben erg spiritueel ingesteld en ik weet goed waar mijn voorkeuren liggen. Deze test heeft dat alleen maar bevestigd.'

Kortom, een avond waarop genoeg te ontdekken viel, zowel over onszelf als elkaar, maar waarin niemand de conclusie hoefde te trekken al jaren de verkeerde kerk te bezoeken.

AAD HOOGDUJN

Calvinistische belijdenis bestaat 450 jaar

'Charmante oude taal maakt Heidelberger waardevol'

INTERVIEW De Heidelbergse Catechismus is jarig. Dit boekje uit 1563 waar veel Europese calvinisten mee zijn opgegroeid, bestaat 450 jaar. De Haagse theoloog Casper van Dongen hoefde als kind de 52 'zondagen' – vragen met antwoorden – nooit te leren. Pas later is hij het belijdenisgeschrift gaan lezen.

Panorama van Heidelberg waar keurvorst Frederik III opdracht gaf voor het schrijven van de catechismus

CASPER VAN DONGEN, EMERITUS-predikant van de Duinzichtkerk/Vredeskapel, heeft warme gevoelens bij de oude Heidelbergse Catechismus. Voor hem was het calvinistisch-Duitse geschrift nooit verplichte kost. Laat staan dat hij alle teksten uit het hoofd moest kennen. De waardering is pas later gegroeid. Hij geeft vier redenen.

'Het vraag- en antwoordmodel vind ik pedagogisch goed. Ik kom uit de Waalse kerk en leerde al vroeg dat Calvinijn ook met vragen en antwoorden werkte. Het doet me denken aan de prak-

tijk van het jodendom. Het is niet de kunst, zeggen joden, om goede antwoorden te geven maar om goede vra-

'Tien geboden horen bij afdeling dankbaarheid'

gen te stellen. In de tweede plaats vind ik de taal mooi. Neem de openingszin: 'Wat is uw enige troost, beide in leven en sterven?' Ik heb dat gedeelte vaak in ge-

sprekken met gemeenteleden gebruikt. Anderzijds zit er in de Heidelbergse nog aardig wat natuurlijke theologie, een overblijfsel uit de Middeleeuwen. God zou in de schepping waarneembaar zijn. Veel theologen hebben daar later afstand van genomen. Maar die spoortjes van een oude manier van denken vind ik wel charmant.'

Het derde pluspunt van de Heidelbergse vindt Van Dongen de gedateerdheid. 'Het klinkt misschien raar, maar juist de verouderde begrippen, en de antwoorden die wij nu anders zouden

formuleren, versterken de waarde en de schoonheid.' De Heidelbergse Catechismus was volgens hem de neerslag van het denken en de manier van geloven in een concrete situatie: protestanten die zich kort na de Reformatie in heel Europa organiseerden, hun geloof onder woorden wilden brengen en hun leven vaak niet zeker waren. 'Neem een andere geloofsbelijdenis,

'Je moet het geschrift met enige ruimte lezen'

de Barmer Thesen uit 1934, geformuleerd in Duitsland na de machtsovername van Hitler. Ook gedateerd, kun je zeggen, maar in die tijd eveneens een document dat velen heeft geïnspireerd en dat nog steeds doet.' Om die reden zijn zowel de Barmer Thesen als oudere belijdenisgeschriften zoals de Heidelbergse opgenomen in de kerkorde van de Protestantse Kerk uit 2004.

De belangrijkste kwaliteit zit volgens Van Dongen in de systematiek van het geschrift, de indeling in drieën van 'ellende', 'verlossing' en 'dankbaarheid'. 'De tien geboden bijvoorbeeld vallen onder de grote afdeling "dankbaarheid". Dat is belangrijk te weten omdat velen, ook strenge calvinisten, de tien geboden nog altijd zien als een opgestoken vingertje tegen alles wat niet mag. De Heidelbergse doet dat, in lijn met de Bijbel zelf, niet. Je houdt je aan Gods geboden uit dankbaarheid, na door Christus verlost te zijn uit ellende. Prachtig vind ik die vondst. In

Titelblad van de eerste uitgave (1563) van de Heidelbergse Catechismus.

orthodoxe, calvinistische kerken in Nederland worden de tien geboden nog altijd aan het begin van de kerkdienst voorgelezen, als tuchtmeester. Bij Calvinijn werden ze daarentegen aan het eind gelezen, voor de zegen, nadat je de bijbeluitleg had gehoord. Helemaal volgens de Heidelbergse.'

De conclusie: 'Ik heb de Heidelbergse altijd verdedigd, zolang je hem maar met enige ruimte leest. Ik vind het een bijzonder stuk, ontstaan in een bijzondere tijd, dat ons nog veel kan zeggen.'

JAN GOOSSENSSEN

Haagse Dominicus zoekt quinta essentia

DE KLASSIEKE LEER DAT ALLES IN DE wereld en daarbuiten is opgebouwd uit vier elementen heeft velen geïnspireerd: kunstenaars, filosofen, alchemisten en wetenschappers. Ook in de bijbelverhalen schemeren Aarde, Water, Lucht en Vuur door. Aristoteles' *quinta essentia*, de goddelijke levensadem, Geest of scheppingskracht, tintelt door alle verhalen heen.

In een aantal vieringen bezint de Haagse Dominicus, een nieuwe kerkgemeenschap geënt op het werken en liederen van Huub Oosterhuis, zich op de betekenis van deze elementen in de Bijbel en voor ons leven.

ZONDAG 17 FEBRUARI, 17 MAART, 21 APRIL, 19 MEI. 10:30 UUR. LUKASKERK. INFO: HAAGSEDOMINICUS.NL

De vier elementen

Bisschop Jansen (m) in Vaticaanstad.

Vijftig jaar geleden, tussen 1962 en 1965, vond in Rome het tweede Vaticaans Concilie (Vaticaanum II) plaats. Het moest de rooms-katholieke kerk bij de tijd brengen. De resultaten hebben verstrekkende ge-

Symposium en expositie over Vaticanum II

volgen gehad voor het kerkelijk en gelovig leven. Heeft Vaticanum II de Rooms-katholieke Kerk daadwerkelijk bij de tijd gebracht? De theologen Erik Borgman (Tilburg) en Lieven Boeve (Leuven) nemen deel aan een symposium over deze vraag.

In De Boskant is tot 14 februari een tentoonstelling over 'Vaticaanum II en het bisdom Rotterdam'. De foto's en documenten geven een beeld van het

concilie en van de rol van bisschop Martinus Jansen.

DONDERDAG 14 FEBRUARI, DE BOSKANT. 13.30 UUR. TOEGANG €10. OPGAVE VERPLICHT TOT 12 FEBRUARI, VIA DEBOSKANT.NL

advertentie

Monuta

ik weet hoe ze begraven wil worden
maar hoe regel ik dat?

Met één telefoontje nemen we al uw zorgen uit handen. Bij ons staan uw persoonlijke wensen centraal.

Bij Monuta in Den Haag denken we graag met u mee.
bel 070 - 306 54 54
Monuta 't Stadhuis
Stadhuislaan 78, Den Haag
bel 070 - 360 39 05
Monuta Inneme
Laan van Eik en Duinen 38, Den Haag
www.monuta.nl

R. Lanooy wil meer inhoudelijk gesprek over wezen kerk

Rienk Lanooy, predikant van de Kloosterkerk, is aan de Vrije Universiteit gepromoveerd op een studie naar internationale oecumenische dialogen tussen uiteenlopende kerkelijke tradities vanaf de jaren zestig. Het viel hem op dat bij allerlei heikle onderwerpen veel aandacht werd besteed aan de rol van de kerk, maar dat nauwelijks inhoudelijk werd gesproken over wat de kerk aan 'heil' te bieden heeft. Hij pleit ervoor dat in dialooggesprekken ook het 'christelijk heilsbegrip' gezamenlijk wordt verwoord. Te denken valt aan begrippen als geluk, zelfontplooiing, gemeenschap en solidariteit. Dat kan per plaats en tijd verschillen.

IN - D R U K

EEN GOOI NAAR DE ZIEL

De Amsterdamse Thomaskerk was vorige maand tot de laatste plaats gevuld met vriend(inn)en, collega's en oud-studenten van professor Gerrit de Kruijf. Nog ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag kreeg hij een bundel aangeboden, *Verlegen om een goed woord*.

In dat boek wordt ingegaan op wat hij als hoogleraar christelijke ethiek in Leiden heeft losgemaakt. Dat hij het zelf nog kon meemaken was heel bijzonder, want nog geen week later overleed hij. Zijn dankwoord bepaalde mij bij de discussie over de waarde van de preek. Hij noemt de preek een 'protestants sacrament'. 'Er wordt een woord op de mond gelegd als een ouwel. De preek is een gooi naar de ziel.' Het zijn hoge, mooie woorden, maar in de kerkenbanken is de ervaring toch vaak anders.

Soms denk ik dat dominees, en niet alleen de 'linkse', hun kerk ook 'leeg gepreekt' hebben. Er zijn veel oorzaken aan te wijzen voor de verkrumpling van de Protestantse kerk. Secularisatie, kleinere gezinnen, de aanwezigheid van andere culturen, de individualisering; het leidde tot krimp en dat is niemands 'schuld'. Maar wil de kerk, ook in de marge, betekenisvol blijven, dan moeten we ook de hand in eigen boezem steken.

'U hebt mijn zondag wel goed verpest!', zei een vrouw na afloop tegen mij in de koffieruimte. Ze had gelijk, ik wist het al toen ik mij naar het 'Amen' toe worstelde op de kansel. Als je er in de studeerkamer niet uitkomt, denk dan niet dat het je op de kansel wel komt aanwaaien. Ook denk ik aan die twee prachtige vrouwen die om een gesprek vroegen. In ons gezin was het crisis en de

gemeente zat midden in een gebouwenconflict. 'Jouw preken zijn zo depressief', zeiden ze. 'Als het zo door gaat, blijven we thuis. En we horen dat van meer mensen!'

Het was wel even schrikken, maar ik wist dat ze gelijk hadden. Sindsdien begrijp ik ook niet dat er in zo weinig gemeenten in de kerkenraad of tijdens bijvoorbeeld een groothuisbezoek niet met de predikant over de preek gesproken wordt. Is het een gooi naar de ziel of gooien we het maar in de pet?

Volgens mij is er aan protestantse kant nog steeds de neiging de preek te overwaarderen. Mensen komen ook naar de kerk om er te zingen en elkaar te ontmoeten. Denk maar aan de vergeefse strijd tegen de uitwisseling van nieuwtjes onder het or-

gelspel voor de dienst. Zelf zou ik willen dat we wekelijks ook de Maaltijd van de Heer vierden, want daar ervaar ik de ontmoeting met de Heer en met elkaar (vredegroet!).

Maar dat alles gezegd zijnde denk ik, met Gerrit de Kruijf, dat mensen nog steeds verlegen zijn om een goed woord. De kerk is niet alleen de plek waar lofzang en diaconie elkaar veronderstellen. Daar wordt ons ook aangezegd wat wij zelf niet kunnen of durven bedenken. Daarom geen popiepopie-verhaaltjes, geen academische vertogen of slaapverwekkende vroomheid vanaf de kansel, maar een gooi naar de ziel. Want als de ziel niet geraakt wordt, kun je herstructureren tot de kerk een ons weegt.

ROB VAN ESSEN

Neergang hoeft geen natuurverschijnsel te zijn

Malaise? De kerk groeit en bloeit ook

OPINIE Acht protestantse kerken dicht, dat is niet niks. Maar andere kerken in Den Haag floreren. Misschien hoog tijd om eens bij de spirituele burens te kijken.

Het geld is op. Nu moeten we gaan nadenken. Deze uitspraak van een Amerikaanse generaal zou het ook in de kerk goed doen. De sluiting van acht kerken van de Protestantse Gemeente te 's-Gravenhage (PGG) kan de indruk wekken dat het met 'de kerk' in de residentie een aflopende zaak is. Maar de PGG-malaise is slechts een deel van het verhaal. De kerk groeit en bloeit ook. Het is maar net waar je kijkt. Dat maakt de vraag des te interessanter waardoor de verkrumpling veroorzaakt wordt. De Rooms-katholieke Kerk zit trouwens in hetzelfde schuitje.

Papieren leden

Den Haag is qua bevolkingssamenstelling sterk veranderd. De stad telt 500.000 inwoners. Trek daar alle moslims, Hindostanen, expats, studenten en autonome stadsdelen (Scheveningen, Vinex wijken) van af, en er blijft een kernstad over van ruim 200.000 witte, Nederlands sprekende inwoners. Tel ook niet mee: alle buitenkerkelijken, rooms-katholieken, joden en

alle anders georganiseerde protestanten. Zo wordt het begrijpelijk dat er uiteindelijk 15.000 leden in de kaartenbakken van de PGG-wijkgemeenten staan. Maar het lot van een 'volkskerk' is dat ze veel papieren leden heeft. Slechts een derde betaalt mee. De PGG-wijken drijven op, bij elkaar, 5.000 huishoudens.

Deze bescheiden groep beschikte tot voor kort over achttien kerkgebouwen en 15,6 predikanten. Omgerekend is dat 331 gelovigen/huishoudens per dominee. Dat is royaal. Verder zal niet ieder kerklid wekelijks bij de pastor aan de telefoon hangen. De helft betaalt omdat men de kerk nuttig vindt – vooral voor anderen. De pastorale dekking is dus nog rianter. Een kind kon zien aankomen dat er bezuinigd moest worden, ook omdat de meeste betalenden inmiddels de leeftijd der sterken hebben bereikt.

Anderzijds zorgt de historische infrastructuur ervoor, dat bijvoorbeeld de PGG nog steeds op veel plaatsen in de stad present is met een keur aan activiteiten; van diaconale inloophuizen tot debatten over levensbeschouwelijk

ke onderwerpen. De maatschappelijke en culturele functie van de kerk lijkt eerder toe- dan af te nemen.

Nu de andere kant van de malaise. De kerk in Den Haag floreert. Pak de stadsgids en blader de afdeling Religie door. Zo'n 150 christelijke kerken zijn hier actief, in alle smaken en kleuren. Van refo-kerken tot vrijzinnige groepen. En alles daar tussenin. Het Apostolisch Genootschap liet een prachtig nieuw gebouw neerzetten. De City Life Church groeit uit haar voegen. De grootste groep is die van de migrantenkerken, 15 katholieke en 58 protestantse. Van Chinezen tot Ghanezen, het kan niet op. Er zitten megakerken bij, maar ook kleinere. De wil om te overleven is groot. Een migrantenkerk

Voor zoekende gelovigen is de stad een lusthof

liet haar leden hun spaargeld meenemen om de huur van de huisbaas, een PGG-kerk, te kunnen betalen. Kom daar eens om in een doorsnee witte kerk.

Wie het hele religieuze palet bekijkt, kijkt anders tegen de zogenaamde se-

De Abdijskerk in Loosduinen, de oudste kerk van Den Haag

cularisering aan. 'De' kerk is springlevend. En dan hebben we het nog niet gehad over de overige spirituele bewegingen, die ook hun stekje onder de zon hebben: bahaii, boeddhisten, soefi's, quakers, rozenkruizers, noem maar op. Voor zwevende en zoekende gelovigen is Den Haag een lusthof.

Natuurverschijnsel

Is de neergang van de PKN dan een natuurverschijnsel? Een bloeiende volkskerk van weleer, nu opgelost in alle revoluties van de late twintigste eeuw? Die verklaring zou te simpel zijn, en ze is niet waar ook. Tot de bloeiende kerken in Den Haag behoren ook PKN-kerken. Er moeten dus andere oorzaken zijn. Merkwaardig genoeg zijn die nooit onderzocht. Wat in het bedrijfsleven normaal is – leren van je concurrent, alert

inspelen op veranderingen, flexibel arbeidscontracten invoeren, doelgroepen definiëren, marketinginstrumenten inzetten – is in de kerk geen gewoonte. In een wereld waar het woord domineert, zijn cijfers zelfs verdacht. Professor Joep de Hart, godsdienstsocioloog en hoogleraar aan de Protestantse Theologische Universiteit, heeft zich in *Trouw* erover beklagd dat zijn collega-religiewetenschappers de vele 'nieuwe spirituelen' – inmiddels een kwart van de bevolking – negeren. Goed, het is een vlooientheater; waar begin je? Maar erger is zijn verwijt dat veel collega's gemakzuchtig zijn. Misschien slaat zijn harde oordeel ook op de kerk als geheel. De geest waait waarheen hij wil. 'Open je ogen, kijk om je heen', zou Jesaja zeggen. Zo niet, dan rest voor de achterblijvers het nakijken.

Jan Eijken over reorganisatie katholiek Den Haag

Op zoek naar nieuwe visie in gedeelde stad

INTERVIEW Rooms-katholiek Den Haag reorganiseert. Parochies worden ondergebracht in twee clusters, Noord en Zuid. Zuid startte al. Pastor Jan Eijken, die een bijdrage levert aan de cluster-vorming van Noord, is positief over het verbinden van verschillen tussen de parochies.

Jan Eijken werkte in het centrum (Schilderswijk), in een parochie van Portugeestaligen, en ruim tien jaar als pastoraal coördinator van de H. Willibrordparochie (Schilderswijk/Transvaal). Tegenwoordig legt hij zich vanuit de parochie H. Antonius Abt (Scheveningen) onder andere toe op het leggen van verbindingen met andere delen van het cluster, en het maken van een beleidsplan. 'Onze kerk heeft minder kerkleden, minder pastores en vooral minder geld. De tekorten zijn groot. Deze reorganisatie is nodig om met minder middelen zoveel mogelijk te blijven doen. Of het een fusie of een federatie wordt is nu nog niet te zeggen en ook niet wat het betekent voor de kerkgebouwen. Het bisdom heeft hier de regie.'

Om welke parochies gaat de clustervorming in Noord?

'In het Centrum krijgen de H. Jacobusparochie (Parkstraatkerk), Ignatiusparochie (Elandstraat- en Westeinderkerk) en het Spiritueel centrum De Boskant ermee te maken. In Schilderswijk-Transvaal de H. Willibrordparochie en in Scheveningen-Duinoord 'mijn' Antonius Abt. Ook de Agnesparochie in het Regentes-Valkenboskwartier (Beeklaan) en de H.H. Driekoningenparochie in Benoordenhout/Bezuïdenhout/Mariahoeve zijn bij de reorganisatie betrokken.'

Die parochies hebben een eigen karakter. Bemoeilijkt dat niet het vormen van zo'n cluster?

'Verscheidenheid is er zeker. In wijken als Benoordenhout en Scheveningen wonen katholieken die redelijk bemiddeld en hoog opgeleid zijn. In de Willibrordparochie vinden we veel migranten en minder bemiddelde autoch-

tonen. Arm, rijk, autochtoon, allochtoon: de sociale context binnen het cluster is zeer divers.

Den Haag wordt soms een 'gedeelde stad' genoemd. De grens loopt dwars door het gebied van het nieuwe cluster. Het zal niet gemakkelijk zijn om een uitdagende en actuele pastorale visie te ontwikkelen in een zo rijk geschakeerde geloofsgemeenschap.'

Welke cultuurverschillen vallen u op?

'In Antonius Abt geldt: als het op papier staat, dan gebeurt het ook. In de Willibrordparochie verloopt alles informeler en komen afspraken anders tot stand. De eerste parochie kent een duidelijke, overzichtelijke structuur.'

Pastor Jan Eijken

Bij de tweede draait het meer om gemeenschap en vertrouwen.

In een overwegend Nederlandse parochie is het belangrijk dat mensen kunnen praten over hun geloof en hun twijfels, over de kerk en hun kritiek op de kerk. In een migrantenparochie zijn geloofstwijfels en kritiek geen gespreksonderwerpen. De geloofsgemeenschap van migranten is een sociaal netwerk waar je vanzelfsprekend bij hoort en dat je helpt bij de emancipatie in de samenleving. Armoede is bij hen een dominantere vraagstuk dan in Scheveningen. Overigens zijn de gemeenschappen van rooms-katholieke migranten van belang voor de toekomst.'

Hoe ziet het cluster er straks idealiter uit?

'De verschillende parochies hebben ieder een eigen profiel. Daar zit hun kracht in. Dat profiel wordt op ver-

schillende locaties gehandhaafd en versterkt. Tegelijkertijd vinden deze geprofileerde parochies elkaar straks in het netwerk van het cluster. Dat past prima bij katholiceit: een kracht en een mogelijkheid om verschillen te verbinden en bruggen te slaan. Wij vormen, anders dan protestantse kerken, een wereldomvattende kerk, een soort multinational. Uiteenlopende culturen en mensen vinden elkaar in die ene rooms-katholieke kerk. Verscheidend en toch samen één.'

Komt de uitwisseling tussen parochies al op gang?

'In de Antonius Abt is veel belangstelling voor andere parochies. Laatst bezocht ik met twintig parochianen een moskee in de Schilderswijk. Met voormelingen was ik op bezoek bij het Multicultureel Ontmoetingscentrum H. Hart aan de Teniersstraat, het diaconale project van de Willibrordparochie. Een West-Afrikaans en een Antilliaans koor kwamen hier zingen. Ontmoetingen zoals deze zijn voor de mensen van Antonius Abt een openbaring.'

Naast uw werk als pastor werkt u ook aan een promotieonderzoek.

'De opbouw van een interculturele kerk is een delicaat en langdurig proces, vanwege de verschillen tussen autochtonen en migranten, en tussen migrantengroepen onderling. Ik heb ervaren hoe lastig het is om verschillende talen te leren spreken en culturen te verstaan. In mijn onderzoek wil ik dat proces beschrijven en proberen daar lessen uit te trekken voor de clustervorming.'

KEES POSTHUMUS

OVER DE CLUSTERVORMING VAN NOORD, EN OVER DE POSITIE VAN DE JACOBUSPAROCHIE (PARKSTRAAT), WORDEN TWEE INFORMATIEBIJENKOMSTEN GEHOUDEN. DINSDAG 26 FEBRUARI, 15:00 EN 20:00 UUR. MARIA TEN HOVEZAAL, WILLEMSTRAAT 60A. AANMELDEN VIA: SECRETARIAAT@STJACOBUS.NL OF TEL. 070-3605592.

Bedden in de voormalige Sacramentskerk

Asielzoekers in de Vogelwijk

Vluchten kan niet, schuilen wel

NIEUWS De uitgeprocedeerde asielzoekers die maandenlang actie voerden op de Koekamp, wonen sinds januari in de voormalige Sacramentskerk in de Vogelwijk. In 2008 is de kerk onttrokken aan de eredienst.

De asielzoekers en sympathisanten hebben zich verenigd onder de naam 'Recht op Bestaan'. Volgens de woordvoerder van de groep reageren omwonenden overwegend positief. De voorzitter van de Haagse wijkvereniging Vogelwijk is tevreden. 'Wij zijn tegen de kerksloop en willen dat het gebouw zijn kerkelijke functie behoudt. Bijvoorbeeld door asielzoekers dienstbaar te zijn.' De kerk is versierd met leuzen. Een daarvan herinnert bezoekers aan de zeven werken van barmhartigheid. Nummer vier: 'Vreemdelingen herbergen.'

Tientallen personen en een dertigtal organisaties helpen. Een Rotterdamse moskee schonk tientallen bedden. De Protestantse Diaconie te 's-Gravenhage zorgt voor douches, kleding, eten en elektra. Hulp stroomt toe van alle kanten. Luisterende oren zijn het meest gewild. 'Maak jezelf tot geschenk', zei bewoner Dawal.

Nieuw tentenkamp

Een duurzame oplossing – een verblijfsvergunning – laat vooralsnog op zich wachten. De woordvoerder hoopt

dat de politieke druk op de regeringspartijen wordt opgevoerd. Asielzoekers uit Den Haag, Amsterdam en andere steden voeren gezamenlijk actie. De Haagse activisten willen een nieuw tentenkamp opzetten, opdat het asielzoekersprobleem zichtbaar blijft. Zieken en zwakkeren kunnen in de kerk blijven. Burgemeester Jozias van Aartsen verbiedt een tentenkamp echter uit angst voor gezondheidsproblemen

Asielzoeker Dawal: 'Maak jezelf tot geschenk'

en wanordelijkheden. Artsen en politieambtenaren die al maandenlang bij de actievoerders betrokken zijn, vinden die vrees ongegrond.

In lidstaten van de Europese Unie zijn de asielzoekers niet welkom. In Irak, waar de meesten geboren zijn, lopen zij naar eigen zeggen levensgevaar. Hun recht op bestaan in Nederland wordt nu gedoogd, niet erkend. Het zijn asielzoekers, geen vluchtelingen, noch burgers. Daarmee is hun bewegingsvrijheid in het openbaar beperkt. In die zin wonen de asielzoekers niet in een vlucht-, maar schuilkerk. Vluchten kan niet meer. Schuilen mag nog wel.

ROBERT REIJNS

Een 'vrijmaatje' voor gehandicapte mannen

'We worden zelfs vrienden'

INTERVIEW Stel, je bent autistisch, doof of zit in een rolstoel. Met wie kun je je seksuele behoeften dan delen? Anne, opgegroeid in een christelijk gezin, is 'intiem verzorgster'. 'Ik vrij niet met vrouwen. Misschien door mijn geloofsopvoeding.'

Ze is gelukkig getrouwd, heeft een zontje en een baan in het bedrijfsleven. Sinds anderhalf jaar heeft Anne (28) ook een bijbaantje bij Intiem-Care. In het weekende en een avond door de week bezoekt ze mannen – ze kent er ongeveer vijftien – met wie ze gezelligheid deelt, en vaak ook haar lichaam. 'Ik werkte als secretaresse bij een instelling voor het behandelen van autisme. Daar ontmoette ik autisten die enorm verlangden naar intiem contact. Een van hen vertelde in het BNN-tv-programma "Je zal het maar hebben" over zijn behoefte aan genegenheid, en dat prostituees vaak niet met gehandicapten in zee willen. Toen dacht ik: ik wil dit! Iedereen heeft recht op liefde en lichamelijke genegenheid.'

Durf

'Ik tut me op om er mooi en verzorgd uit te zien. Als ik iemand bezoek klet-

'Ik voel mij niet vies, maar voldaan'

sen we gezellig en drinken we wat. Er groeit zo een band, we worden vrienden. Het beetje seks dat erbij komt

gaat dan eigenlijk vanzelf. Ik noem mezelf vooral een vrijmaatje.' Anne vindt het belangrijk dat mannen gelukkig worden van haar bezoek. 'Achteraf voel ik me niet vies maar voldaan. Mannen uiten hun dankbaarheid. Ik heb iets goeds gedaan.' Ze leerde een man, die vastzat voor verkrachting, intiem te zijn zonder dwang te gebruiken.

Verlegen en onzekere mannen ont-

Scène uit de dramafilm *The Surrogate* (2012), over de opbloeiende liefde tussen een verlamde poëet en een 'seksuele surrogaatpartner'.

moet ze ook. 'Ik stel hen op hun gemak en oefen ze het contact met een vrouw aan te gaan. Het is gaaf om te zien dat mannen daardoor meer durf krijgen en lekkerder in hun vel gaan zitten. Dat zorgt ervoor dat ik ermee doorga.' Met een uurtje zorg verdient Anne zo'n tachtig tot honderd euro.

Jehova's Getuigen

Alleen Annes echtgenoot weet van haar bijbaantje. 'Ik heb geen zin mij te verantwoorden tegenover anderen. Mijn ouders zijn Jehova's Getuigen. Ze zouden teleurgesteld raken. Bij de Jehova's Getuigen mag seks alleen binnen het huwelijk plaatsvinden. Mijn vriendinnen hoeven ook niets te we-

ten. Ze zouden mij niet begrijpen.' Anne is nooit gedoopt en het geloof dat haar ouders haar als kind hebben overgedragen, verwaterde zodra ze verhuisde en met haar man en zontje een nieuw leven begon. Het geloof vormde geen obstakel bij het kiezen van haar bijbaan. 'Hoewel ik niets tegen homoseksuelen heb, vrij ik niet met vrouwen. Misschien is die weerstand er door mijn geloofsopvoeding ingeslepen.' Annes echtgenoot heeft respect voor haar werk, al waren er wel enkele openhartige gesprekken nodig om hem aan het idee te laten wennen.

Geen prostitutie

Dat haar werk soms wordt vergeleken met prostitutie vindt Anne onterecht. 'Het draait om genegenheid. Daar komt heus niet alleen seks bij kijken. Soms kaart ik een potje, vul ik iemands belastingformulieren in of gaan we countrydansen. Sommige mannen kunnen niet vrijen en genieten alleen van een wasbeurt.' Bij een escortbureau zou Anne niet willen werken. Dan ontmoet je mannen die denken macht te hebben en een vrouw te kunnen kopen, vindt ze. Anne bewaakt graag haar grenzen. 'In het begin nam ik de problemen mee naar huis of bleef ik onbetaald langer. Nu weet ik dat ik niet de hele wereld kan redden. Ook op seksgebied moet het leuk blijven. Ik deins terug voor fantasieën die te ver gaan en volgens mij niets met intimiteit te maken hebben.' Soms worden mannen verliefd op haar. Tevergeefs.

TANYA VAN DER SPEK

Elf bezwaren tegen reorganisatiebesluit

Tegen het reorganisatiebesluit van de Protestantse Gemeente zijn elf bezwaarschriften ingediend, ondertekend door bij elkaar 150 kerkleden.

EÉN BEZWAARSCHRIFT IS AFKOMstig van een grote groep van ruim honderd leden uit Den Haag-zuidwest. Deze groep opereert in het samenwerkingsverband Combinatie I (groot Loosduinen), die de helft van de PGG beslaat, zowel wat leden als predikantsformatie betreft. De groep, die zich 'Strijdvaardige Combinatie I' noemt, keert zich niet tegen de reorganisatie op zich, maar tegen de volgens haar subjectieve selectieprocedure van de te sluiten gebouwen. Voornaamste kritiekpunt is dat de algemene kerkenraad in november een besluit tot kerksluiting heeft genomen terwijl op dat moment al vast stond dat daarmee het beoogde doel – een sluitende begroting in 2015 – niet gehaald wordt. Daardoor worden eventuele betere oplossingen in de toekomst – lees: evenwichtige spreij-

ding van goed toegankelijke kerkgebouwen in de nieuwe wijkgemeente – nu geblokkeerd. De groep meent dat de kerkenraad in de loop van 2012 ten onrechte naar één oplossing heeft toegewerkt, terwijl de verschillende rapporten en zienswijzen daar geen aanleiding toe gaven.

De bezwaarschriften liggen nu bij het regionaal college voor bezwaren en geschillen van de PKN in Zuid-Holland. De algemene kerkenraad moest voor 1 februari reageren. In maart wordt een hoorzitting belegd. Waar en hoe die gehouden wordt is nog niet bekend. Een uitspraak is niet voor eind april of begin mei te verwachten, aldus de secretaris van het college. Na de uitspraak kunnen zowel de bezwaarden als de PGG in hoger beroep. Bezwaren hebben geen opschortende werking. Volgens het novemberbesluit wordt per 1 juli een aantal kerken gesloten.

ACTUELE INFORMATIE:
KERKINDENHAAG.NL

De Bethelkerk in Loosduinen, die volgens het besluit van de algemene kerkenraad op 1 juli gesloten wordt.

Carel ter Linden over zijn persoonlijk geloof

'Iedere ochtend denk ik: wat doe ik hier in godsnaam?'

Carel ter Linden

INTERVIEW Carel ter Linden, oud-predikant van de Kloosterkerk, werkt aan een nieuw boek. 'Wat zou ik als vader – niet als predikant – aan mijn kinderen kunnen en willen doorgeven?' Hij komt er een avond over vertellen. 'Weerslag van een persoonlijke ontwikkeling'.

Carel ter Linden nam veertien jaar geleden afscheid van de Kloosterkerk. Een voordeel van met pensioen te zijn, is dat 'de druk eraf' is. Hij zegent nog af en toe een huwelijk in, doet zo nu en dan een begrafenis, een enkele doop. En hij

preekt eens per jaar in de gemeenten waar hij heeft gestaan. Het laat hem voldoende tijd voor zelfstudie en voor schrijven.

Zijn eerste boek na zijn pensioen, waarin hij 'alles samenbracht' wat hij in cursussen en kringen had verteld, was *Wandelen over het water* (2004). Het is een afspiegeling van de manier waarop hij predikant wilde zijn. Hij las graag theologen die de manier waarop de Bijbel een verhaal vertelt, lieten meespelen bij hun uitleg. Een vorm, een motief dat in meer dan een verhaal terugkomt, rijmt vaak met de inhoud.

Hij geeft als voorbeeld de verhalen

over de onvruchtbare aartsmoeders van Israël, naast het maagd-zijn van Maria. 'Dat waren immense eyeopeners, die bij gemeenteleden het vertrouwen in de bijbelse boodschap vergrooten.' Veel gemeenten gingen met het boekje aan de slag. De vragen die het opriep, en de antwoorden, publiceerde hij in *Desgevraagd* (2010).

Geen commentator

Carel ter Linden is de oudste van drie kinderen. Zijn ouders, allebei predikantskind, leefden hun kinderen een persoonlijk, niet-dogmatisch geloof voor. Op zijn twaalfde was Ter Linden diep onder de indruk van zijn grootvaders. Ook hij wilde in toga de kansel op, maar op z'n achttiende veranderde hij van mening. Hij wilde geen "commentator aan de zijlijn" zijn – zoals dominees in zijn toenmalige beleving waren – maar deelnemen aan het maatschappelijk leven. Daarom ging Ter Linden rechten studeren, geen theologie. Misschien naar het voorbeeld van zijn moeders vader, die directeur van de reclassering werd. De studentenpredikant had een opmerkelijk oog. 'Waarom studeer jij rechten? Jij moet theologie gaan doen.' Uiteindelijk vulde Carel zijn doctoraal in met vakken als kerkrecht, sociologie en rechtsfilosofie. Daarna ging hij alsnog theologie studeren. Hij werkte

vervolgens als legerpredikant in Ossendrecht en daarna als gemeentepredikant in Hoogvliet, Oegstgeest en Den Haag.

Afstand

Dit voorjaar verschijnt waarschijnlijk een nieuw boek, *Wat doe ik hier in godsnaam? Een zoektocht*. De ontstaansgeschiedenis is bijzonder. Een jaar of drie geleden werd Ter Linden gevraagd het huwelijk van een protestantse jongeman en zijn niet-gelovige partner in te zegenen. 'Natuurlijk kan

'Ik begrijp goed dat mensen afstand nemen van God'

dat. Als twee mensen besluiten hun leven te delen, mag dat gevierd worden met een moment van bezinning. We hoeven er geen dienst van te maken. Nou, pak van hun hart. Zij legde mij haar aversie tegen het hele woord God uit, en dat deed ze heel goed. Ik heb in de viering ook haar kijk op het leven onder woorden gebracht. Ik kan goed begrijpen dat mensen afstand nemen van God. Een week na de bruiloft werd ik gebeld door iemand van de uitgeverij waar ook mijn dichtbundel is verschenen. Zij bleek familie van de bruidegom en had mijn verhaal gehoord. Of ik er een boek over wilde schrijven. Geleid door de vraag wat ik als vader, niet als predikant, aan mijn kinderen zou kunnen en willen doorgeven. Ja, misschien is het wel taboe, een dominee vragen wat hij nu eigenlijk zelf gelooft. Hij is in dienst van onze lieve Heer en zijn eigen ups en downs gaan

ons niets aan. Toch vond ik het een koosjere vraag.' Ter Linden ervaart nog steeds dat je al schrijvende meer aan de weet komt dan al lezende. 'Je groeit aan je onderwerp, je zet stapjes in je denken.' Een tipje van de sluijer over het boek wil hij wel oplichten. 'In de Bijbel werd al afstand van goden genomen. Israël brak met de heersende cultuur waarin natuurverschijnselen als de zon, de donder, de vruchtbaarheid werden aanbeden. In plaats daarvan hielden ze één god. Ik wil die ene God, in elk geval het woord God nog niet loslaten. Maar wat houdt het in? Gods wezen is – zie de Bijbel – trouw, barmhartigheid, rechtvaardigheid, liefde, woede over onrecht, bevrijding uit onrecht. Dat alles is als voorbeeld voor ons bedoeld. Wij zijn immers, zo zegt het oude scheppingslied, naar zijn beeld geschapen.

Misschien moet je het zo zien: God is een werkelijkheid die zich ontwikkelt aan de mens. Ik denk dat wij nog steeds bezig zijn hem te ontdekken. Nee, daarmee bedoel ik niet dat God een bedenksel van de mens zou zijn. Hij is een transcendent werkelijkheid die wij slechts gaandeweg kunnen ontdekken. Heb ik het leven bedacht? Ik word elke ochtend wakker en denk dan vol verbazing: wat doe ik hier in godsnaam?'

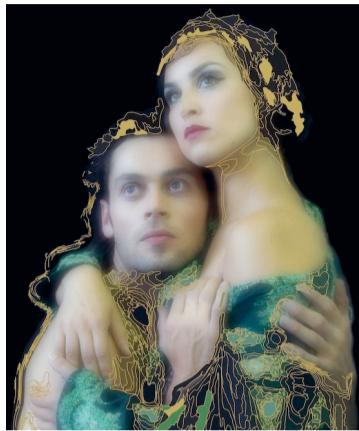
Ter Linden hoopt dat het boek hem in gesprek zal brengen met gelovigen en niet-gelovigen – en deze ook met elkaar.

NELLEKE DE JONG-
VAN DEN BERG

DINSDAG 26 FEBRUARI, 20:00 UUR.
KLOOSTERKERK.

De Appel brengt Romantisch drieluik

De Valentijnsdag is helemaal te vinden in het 'romantische drieluik' *Volle Maan* van toneelgroep De

Appel deze maand.

Gespeeld worden stukken uit drie eeuwen en van rond Gabriel García Márquez ('Voorbij de liefde'), Isabelle Eberhardt en Schiller.

Volgens regisseur David Geysen is de centrale vraag in de productie: 'Wat is vrijheid? Hij zegt: 'Dat is op zich een romantische vraag.'

De extra lange voorstelling, inclusief diner, past in het streven van De Appel bijzondere toneelvoorstellingen te brengen. Ook *Volle Maan* is bedoeld als totaaltheater, waarin alle zintuigen worden geprikkeld.

Info: toneelgroepdeappel.nl

advertenties

Kerken met vaste gegevens voor elke zondag

<p>Anglican Church, Arij v d Spuijweg 1 8.30 & 11.00 Holy Communion, 9.30 All Age Worship, 18.30 evening service, Praise & Café, 4th Sunday 17.00 choral evensong</p>	<p>American Protestant Church Esther de Boer van Rijklaan 1 9.00 quiet traditional worship, 10.00 Praise ! 11.30 traditional service with choir</p>	<p>Oud-Katholieke kerk Juffrouw Idastraat 7 eucharistievieringen: elke zondag 10u elke wo 12u45 in zolderkapel. 10/2 16u Vesper 13/2 20u Aswoensdagviering</p>	<p>Volle Evangelie Gemeente Vredekerk Maartensdijk 126 zo 10u30 NL za 19u Arabisch</p> <p>Het Apostolisch Genootschap Loevesteinlaan 170 zo 9u30 samenkomst</p>	<p>Baptistengemeente Vier Heemskinderenstraat 91 10.00 samenkomst</p> <p>Genootschap der Vrienden - Quakers Stadhouderslaan 8 10.30 stille samenkomst</p>	<p>Leger des Heils, Prinsegracht 57 10u samenkomst olv Majoor en mw Arie van Dijk met muziekcorps en zangbrigade</p>	<p>Bethelkapel elke maandag 19u Taizé-avondgebed</p> <p>Zorgvlietkerk Prins Mauritslaan 10 elke vrijdag 20u Taizé-avondgebed</p> <p>Elandstraatterk elke 1e zaterdag vd maand 19u30 Taizéviering</p> <p>Benedictuskerk elke laatste vrijdag van de maand om 19.30u Taizéviering</p>
--	--	---	---	---	---	---

Rooms-katholieke kerken, Nederlandstalige weekendvieringen, zie verder www.vliethaghe.nl

<p>Centrum, Parkstr 65a, H. Jacobus Maior zo 9.00 NL, 10.15 Lat., 12.15 NL16u vespers</p>	<p>Schilderswijk, Hoefkade 623, H. Martha, za 19.00, zo 9.45.</p> <p>Boskant, Fluwelen Burgwal 45 3e vr 17u30 koorvesper</p>	<p>Haagse Hout, Wassenaarseweg 53, St. Paschalis Baylon, zo 11.00</p>	<p>Bezuidenhout, Bezuidenhoutseweg 153, OLV van Goede Raad, za 17.30</p>	<p>Marlot, Bloklandenplein 15, Onbevlekt Hart van Maria, zo 9.30</p>	<p>Zeeheldenbuurt, Elandstraat 194, Onze Lieve Vrouw Onbevlekt Ontvangen, zo 11.00</p>	<p>Rijswijk, Sir Winston Churchilllaan 372 H. Benedictus en Bernadette za 19.00, zo 9.30</p>
<p>Regentessekwartier, Beeklaan 188, H. Agnes, zo 10.00</p>	<p>Valkenbos, Kamperfoeliestraat 279, Kerk Titus Brandsma zo 10.30, vr 10.00</p>	<p>Loosduinen, Loosduinse Hoofdstraat 4, Kerk Maria van Eik en Duinen zo 10.00, za 13.00</p>	<p>Waldeck/Kijkduin, Aaltje Noordewierstr 4, H. Pastoor van Ars, zo 10.30</p>	<p>Leyenburg, Leyweg 930, Emmaïskerk, zo 10.00, 3e za 13.00</p>	<p>Scheveningen, Scheveningsweg 233, H. Antonius Abt, za 17.00, zo 10.30</p>	<p>Rijswijk, van Vredenburgweg 69, H. Bonifatius, za 19.00, zo 11.00</p>

Symbolen: ♪ met cantonij, muziek etc; X geen dienst; * geen opgave ontvangen; ☎ zie www.kerkindenhaag.nl; ⚭ voorganger met preekconsent; ✎ kerkelijk werker.
Kerken hier genoemd komen elkaar tegen bij de Haagse Gemeenschap van Kerken.

Doordeweekse diensten:
 ■ Aandachtscentrum Schoolstraat 18 di t/m vr 13 u stilteviering
 ■ Kloosterkerk elke wo 19.30 u vesperviering
 ■ Evangelisch Lutherse Kerk elke wo 12.45 - 13 u middaggebed

Samenstelling: Kerkelijk Bureau Protestantse Gemeente te 's-Gravenhage. Opgave en wijzigingen: hagepreken@casema.nl. Telefoon (070) 385 87 07. Adres: Diamanthorst 187, 2592 GD 's-Gravenhage. Tehuizen publiceren intern eigen diensten, zie ook op internet: www.kerkindenhaag.nl

Protestantse Kerk, kerken per stadswijk

Stadswijken	Kerkgebouwen	Tijd	zondag 3 februari	zondag 10 februari (13 feb Aswoensdag)	zondag 17 februari	zondag 24 februari
Centrum Schilderswijk	Lukaskerk Om en Bij 2	10.30	ds WTV Verhoeven HA ♪	mw H Merx ✎	Dominicusdnt Thema Elementen, Water ♪	ds Verhoeven
Bennoordenhout Archipel Willemspark	Duinzichtkerk van Hogenhoucklaan 89	10.00	dhr JPH Donner	ds C van Duinen HA	ds CM Schreuder Maasluis	ds C van Duinen
	Vredeskapel Malakkastraat 1	10.30	ds I Zuurmond	ds D Sikkema	ds C van Duinen HA HD	*
Bezuidenhout	Christus Triumfatorkerk Juliana v Stolberglaan 154	10.00	ds AR de Meij Mecima	dr RE Stiemer	ds HJ van Laren	ds RE Stiemer
Mariahoeve	Kruispunt Diamanthorst 187	10.00	ds HJ van Haarlem HA	ds H Mudde / 13/2 20u Aswoensdagdnt HA	17/2 ds Keuning Utr 16/2 19u vespers	ds NL van Dorp / 27/2 12u Middagebed
Marlot	Pax Christkerk Vlamburg 2	10.00 12.00	ds PJ Bakker open kerk	ds PJ Bakker 12u open kerk	ds PJ Bakker 12u open kerk	ds PvEgmond Rijnsburg 12u open kerk
Stadsdeel Laak	De Oase Van Meursstraat 1	10.00	ds R de Reuver	kringviering	ds AJG Dronkert	ds D Sikkema Zmeer
Moerwijk / Morgen-stond / Zuiderpark	Marcuskerk Jan Luikenlaan 90	10.00	ds KFW Borsje Katwijk	11u !! dss Tjahjadi & deReuver gez m GKIN	ds R de Reuver	ds P Domburg-Doorn
Transvaal / Valkenbos/Rustenburg	Valkenboskerk Zuiderparklaan 2	10.00	ds ME den Dulk HA	cand T Schutte 9/2 19¼u Vesper	ds ME den Dulk	ds KH Wigboldus
Regentessekwart. Z	Bethelkapel Th. Schwenckestraat 30	10.00	ds IJ Akkerman Gezamenlijke dienst naar Bethelkapel	ds G Nagel Delft	ds O Elseman	ds C Spaans Oegsteest HA ds O Elseman HA
Vogelwijk Segbroek	Bergkerk Daal en Bergselaan 50	10.00	naar Bethelkapel	ds L Gulmans	ds HTH Vollebregt	
Statenkwartier-O Duinoord	Maranathakerk Ze Sweelincstraat 156	10.30	naar Bethelkapel	dr BA Venemans HA - em van Asd -	ds OTh Boonstra	ds IJ Akkerman
Zeeheldenbuurt Regentessekwartier-N	Noorderkerk Schuijstraat 9/11	10.00 19.00	ds T Bergsma	ds T Bergsma 12u !! ds RE Stiemer	dr RE Stiemer	pastor AG Tulling 19u citydnt ds Pera ♪
Morgenstond/ Zuiderpark/ Houtwijk	Thomaskerk Harmelenstraat 108	10.00	ds Tielkemeijer	ds JA Tielkemeijer	cand JN den Toom	ds R de Meij Mecima
Vruchtenbuurt	Bosbeskapel Bosbesstraat 5	10.00	ds EJ Bosch	ds Y Schoonhoven	ds DN Stegeman S/T	dr P Schelling uit Monster
Loosduinen	Abdijkerk Willem IIIstraat 40	10.00	ds Korf	ds HJ van Haarlem	ds J Korf S/T	dr RJ de Vries Maastricht ds J Korf S/T
	Ontmoetingskerk Louis Davidssstraat 2	10.00	ds NL van Dorp	ds RJA Hanenburg	cand I Buijze	
	Bethelkerk Loosduinen Händellaan 50	10.00	ds Riemersma S/T	ds NA Riemersma gemeentezondag	ds R van Essen	ds JC Eikelboom
Bouwlust Vrederust	Shalom v/h Salvatorkerk Vrederustlaan 96	10.00	ds LH van Rouendal	mw JW Vree-vDongen Maasluis	ds FB Fennema	ds JJ Stekete Zwijndrecht
Scheveningen Dorp	Bethelkerk Scheveningen Jurriaan Kokstr. 173	10.00 17.00	Evangelist Dick v.Dijk ZWO-dnst	ds J Maasland HA dnst a zee ds KdeJong	ds J Maasland	ds AJG Dronkert
	Oude Kerk Keizerstraat 8	10.00 17.30	ds J Quist ds A Vastenhou	ds J Quist ds FJ van Harten	ds JMDvdBerg Wezep ds J Quist	ds J Quist ds B Brunt Valkenbrg
Belgisch park Statenkw. - W	Nieuwe Badkapel Nieuwe Parklaan 90	10.00	ds OTh Boonstra cantate ♪ * (voor jong en oud)		ds R de Meij Mecima	ds HJ van Haarlem
Duindorp	Prinses Julianakerk Tesselsestraat 6	10.00 17.30	ds J Maasland ds FJ van Harten	ds FJ van Harten ds Zaadstra Kockengn ds LH van Rouendal	ds J Quist ds Schelens jeugdd ds A Minnema	ds J Winter Rwk ds E Bouman Katwijk ds A Minnema HD
Ypenburg	De Toevlucht Laan van Hoornwijk 140	10.00	ds R van Essen Delft			
Leidschenveen	De Leidraad Harriët Freezerhof 28	10.00	dhr M Boelen ✎	ds A Groenendijk - Meindersma Rijnsburg	ds ThL Haitjema	ds vanWestenbrugge Hoek van Holland

Kerken in overige categorieën

PKN-kerken voor de hele stad	Bethlehemkerk Laan van Meerderevoort 627	10.00 17.00	ds LJ Vogelaar HD ds G Blenk	ds JS Heutink Ede ds LJ Vogelaar	ds LJ Vogelaar ds A Vastenhou	dr PJ Visser Asd ds LJ Vogelaar
	Houtrustkerk Beeklaan 535	10.30	ds GA de Groot	ds KH van Klaveren	dr MSF Kemp ♪	ds KH van Klaveren ♪
	Kloosterkerk Lange Voorhout 2	10.00 10.30	ds MPCF Lanooij HD	ds MR Klokke HA ♪	ds Lanooij	ds Klokke cantate ♪ ds R van Essen
	Evang Lutherse Gemeente Lutherse Burgwal 9	10.15	ds Verhoeven HA	ds MMB van der Meij - Seinstra	ds MMB van der Meij	
	Eglise Wallonne Noordeinde 25	10.30	pasteur vd Lingen Prière des sémailles	dr A van der Lingen Sainte Cène	m JB la Grouw	pasteur vd Lingen
Overige kerken voor de hele stad	Deutsche Evang Gemeente Bleijenburg 5	10.30	Pfrn B Wenzlaff	Pfr E Benz-Wenzlaff	Pfrn B Wenzlaff	Prädikant U Thöle
	Doopsgezinde gemeente Paleisstraat 8	10.30	cie nieuw diensten	ds JF Postma	ds M Sloomans	X
	Ekklesia Brouwersgr. 2-K in steeg door hek	11.00	X	Buber de weg van de mens	X	Psalmen
	Evang. Broedergemeente Herrhutters Chasséstraat 1	10.00 11.00	zr Chr Welschen	zr Bendt-Wijsman	zr Chr Welschen	zr Chr Welschen
	Ned. Indonesische k. GKIN Marcuskerk Den Haag Nieuwe kerk Rijswijk	13.30 14.00	ds J Linandi	11u Marcuskerk dss deReuver & Tjahjadi	dr NK Atmadja	vic AK Satria MA
	Romonstrantse kerk Ln v Meerderevoort hg 955	10.30	ds RF Philipp HA	ds M Sloomans	ds L Penner	ds JF Goud
	Vrije Evangelische Gem. Zoutkeetsingel 112	10.00	ds W Verdonk	dhr Karelse	naar de Noorderkerk	ds Verdonk
	Zevende Dags Adventisten Robijnhorst 197	za 11.00	Bijbelstudie Dienst G Berkel	Bijbelstudie Dienst D Kerssen	Bijbelstudie Dienst L van Dijk	Bijbelstudie Dienst *
Ziekenhuizen	Bronovo Ziekenhuis Bronovolaan 5	10.00	ds E Hulsman	pastor JC Koeleman	ds JW Steenbergen	ds E Hulsman
	Haga Ziekenhuis Leijweg 275	10.00	ds SMA Wevers-van der Feltz	pater JB Beijik	pastorHW Hoefman	ds E Baars
	MCH Westeinde Lijnbaan 32	10.00	pastor A de Gruitjer ♪	pastor W Hoogendoorn ♪	pastor A de Gruitjer ♪	pastor W Hoogendoorn ♪
	MCH Sint Antoniusshove B. Banningln 1 Ldsch' dam	10.30	pastor B Wessel	ds IJ Visser	pastor B Wessel	ds IJ Visser
Parnassia	Franciscuskerk Monstereeweg 93	10.30	ds MH Kroes ♪	inloop	pastor C van Straten	inloop
	Clarakapel Rozenbottelstraat 14	10.30	pastor H Delemarre ♪	ds MH Kroes	pastor P vSchagen ♪	ds R van Dijk
Dienst met doventolk	Koningkerk B. Ingenhoeslaan 4 Vbg	10.00	ds J Kievit in Z'meer Antigoneschouw 33		ds DL Schiethart	

VOOR ADRESSEN VAN KERKEN ZIE PAGINA 6.

Aankondigingen voor volgende maanden aanmelden via de website: kerkinderhaag.nl.

Meer agenda: kerkinderhaag.nl.**Weg uit het 'moeten'**

Gesprekscyclus over het boek van Just van Es, 'Weg uit het moeten. Religie als verstrikking en ontkenning'.

Di 5 feb, 20:00 u ■ Bosbeskappel

Christendom (on)redelijk?

Cursus over de (on)redelijkheid van het christelijk geloof. Leiding: br. Clemens Maria en br. Marie-Thomas.

Di 5, 12, 20, 26 feb, 19:30-21:30 ■ Willibrordushuis ■ Oude Molstraat 35

Mantra's zingen

Interreligieuze meditatieve zangbijeenkomst o.b.v. Fokke de Vries. Toegang €5.

Wo 6 feb, 19:30 u ■ De Oase

Doemdenken met muziek

Optreden door leerlingen Kon. Conservatorium en vraaggesprek met Ruurd Ubels over het nut van doemdenken.

Wo 6 feb, 12:30-13:30 u ■ de boskant ■ deboskant.nl

Vat vol tegenstrijdigheden

Gesprekscyclus over wijsgerige menskunde in de 20ste eeuw. Vandaag: menselijke tegenstrijdigheden.

Do 7 feb, 20:00 u ■ Houtrustkerk ■ houtrustkerk.nl

Doodzonden van Brecht & Weill

Muzikale lezing over het werk van twee componisten. Toegang €5.

Za 9 feb, 10:30-12:30 u ■ Remonstrantse kerk

Barokconcert

Vocale en instrumentale uitvoering van Schütz, Telemann en Bach. Toegang gratis; collecte.

Guus Kuijer herschrijft de bijbelverhalen 'voor ongelovigen'

Guus Kuijer is een gelauwerde schrijver van 'kinderboeken' voor volwassenen. Zijn nieuwe boek heet *De Bijbel voor ongelovigen*.

Daarin vertelt hij de verhalen uit het eerste bijbelboek *Genesis* opnieuw, vanuit het perspectief van een zoon of een vrouw, een verschoppeling of een bastaard. Daardoor worden de bekende verhalen nieuw en verrassend.

De Bijbel is een fascinerend boek, aldus Kuijer, en onze westerse cultuur is ondenkbaar zonder het heilige boek van de joden en de christenen. Maar wie niet gelovig is leest het niet. Dat betreurt hij. Zowel voor wie de Bijbel kent, als voor wie er nooit in las is *De Bijbel voor ongelovigen* een reis door een be-

Zo 10 feb, 21:15 u ■ Thomaskerk, Abcoudestraat 2

Hemelse ochtenden

Gesprekscyclus over de hemel. Vandaag: de hemelbewoners. Leiding: ds. Nico Riemersma.

Di 12 feb, 10:00 u ■ Gemeentecentrum Bethelkerk, Traviatastraat 25

Aswoensdag

Avondmis met Askruisje.

Wo 13 feb, 19:00 u ■ H. Pastoor van Arskerkerk

Sedermaaltijd vieren

Joods ritueel bij het Pesachfeest. Uitleg, bereiding en nuttiging. Leiding: Liesbeth Kromhout. Opgave: tel. 06-21 57 65 60

Ma 18 feb, 16:00 u ■ Houtrustkerk ■ houtrustkerk.nl

Lezingen over sacramenten

Sprekers: eerste keer ds. Casper van Dongen, daarna ds. Rinze Haneburg.

Ma 4 en 18 feb, 19:30 u ■ Onze Lieve Vrouw Hemelvaartkerk, Loosduinse Hoofdstraat 4

Slavernij herdenken, hoezo?

Gesprekavond over de (on)zin van het herdenken van het slavernijverleden. Sprekers: Onderzoeker Valike Smeulders en auteur Mildred Uda-Lede.

Wo 20 feb, 19:30 u ■ Centrum Initiatives of Change ■ Amaliastraat 10 ■ Info: iofc.nl

'Face'

Maaltijd met gastspreker Kim Magneede Berg, vrijzinnig predikante uit Gouda. Thema: 'In korte tijd iets moois van het leven maken.' Opgave verplicht, tot 23 feb. Toegang €12 incl. maaltijd.

Ma 25 feb, 17:30-19:00 u ■ de boskant ■ deboskant.nl

Middeleeuws spiritueel genie

Lezing over de mystieke ervaringen en miniaturen van Hildegard van Bingen. Door em. pastor John Batist.

Di 26 feb, 20:00 u ■ de boskant ■ deboskant.nl

Guus Kuijer

WOENSDAG 20 FEBRUARI, 20 UUR. MARANATHAKERK.

FOTO JACO KLAMBER

Guus Kuijer

kende wereld die ons toch zo vreemd is. *NRC Handelsblad* preeft Kuijers boek de hemel in. 'Iedereen die deze basisverhalen van de westerse cultuur half vergeten is, moet Kuijers boek lezen. Zo geestig, zo scherp. (...) Alleen de zwaarste protestant en de vroomste katholiek kunnen hier aanstoot aan nemen.'

WOENSDAG 20 FEBRUARI, 20 UUR. MARANATHAKERK.

Guus Kuijer

INGEZONDEN**Niet bang voor het spaghettimonster**

BIJ HET LEZEN VAN HET ARTIKEL over geloofsvernieuwing en sociale media (KDH januari) kwam bij mij de vraag op of we als christen bang moeten zijn voor wat er qua geloofsvernieuwing op het internet gebeurt. Het lijkt of we van veel

waarop wij ons geloof beleven. Wij zouden hen daarvoor dankbaar moeten zijn, omdat deze vragen aanleiding geven voor reflectie en reactie. Ze openen onze ogen voor zaken die we al te vaak als vanzelfsprekend aannemen. Ze brengen ons dichterbij God.

Anderen vinden deze verschijnselen zaligmakend. De fenomenen zijn dan niet meer dan afgoden. Ik denk niet dat wij tegenwoordig met meer afgoden te maken hebben dan vroeger. Maar zelfs al zouden het er meer zijn, dan nog kunnen we ons tussen het lawaai van al die stemmen onderscheiden, want onze God heeft iets wat geen afgod heeft, ook de moderne afgoden niet.

Daarom mogen we blijven bidden met de woorden die de psalmist meer dan drieduizend jaar geleden neerpande: 'Zij [de afgoden] hebben een mond, maar kunnen niet spreken, ze hebben ogen, maar kunnen niet zien, ze hebben oren, maar kunnen niet horen, ze hebben een neus, maar kunnen niet ruiken' (Psalm 115). We hoeven dus niet bang te zijn.

Daarom mogen we blijven bidden met de woorden die de psalmist meer dan drieduizend jaar geleden neerpande: 'Zij [de afgoden] hebben een mond, maar kunnen niet spreken, ze hebben ogen, maar kunnen niet zien, ze hebben oren, maar kunnen niet horen, ze hebben een neus, maar kunnen niet ruiken' (Psalm 115). We hoeven dus niet bang te zijn.

C. JANSSENS

Wees voorzichtig met 'genezen'

IN HET JANUARI-NUMMER VAN KDH las ik een interview met spiritueel genezeres Bianca Willemsse en een stuk over Mansukh Patel, hindoeïstaans filosoof en christen. Ik voel mij als soort 'collega' verwant met hen. Het christendom is een mystiek, levend geloof en daar getuigen de twee artikelen van. Ook las ik over de ma-

nisch zieken jarenlang operaties ondergaan en klachten hebben. Ziekten met kanker of multiple sclerose (aantasting van het zenuwstelsel) krijgen misschien hoop en besluiten te stoppen met medicatie en therapieën. Ik ben verzorgende en heb zelf ook medische klachten gekend. Ik spreek dus uit ervaring.

nier waarop je in het dagelijks leven je geloof kunt vormgeven, namelijk door voor armen te zorgen. De combinatie vond ik goed gemaakt. Willemsse ziet Jezus, heel juist, als haar voorbeeld. Ze stelt dat er 'verlichting' kan optreden na haar handoplegging, waarmee ze doelt op verbetering van iemands fysieke en geestelijke gezondheid. Dat vind ik goed. Toch denk ik dat je met zo'n opvatting voorzichtig moet zijn. Ze moet beseffen dat chro-

Als genezing daadwerkelijk plaatsvindt is dat een prachtig geschenk. Toch zou Willemsse beter kunnen spreken over een 'mogelijkheid tot verbetering' dan over daadwerkelijke genezing. Zij is mens en moet nog bijleren. Christus heeft de macht om zijn kracht door te geven, zoveel als wij in ons leerproces kunnen ontvangen. Met Mansukh Patel ben ik het eens dat hindoeïsme

en christendom met elkaar verbonden zijn. De groten der aarde, zoals Mahatma Gandhi en Martin Luther King, zijn dat ook, vanuit hun verscheidene religieuze achtergronden. Het is belangrijk dat zij voorvechters waren van gelijkheid en broederschap. 'Heb je naaste lief zoals jezelf', staat immers geschreven. Christus is hun beider inspiratiebron geweest.

José Bos, RIJSWIJK

COLOFON

KERK IN DEN HAAG MAANDBLAD
WWW.KERKINDENHAAG.NL WEBSITE

Februari 2013, jaargang 16, nr. 153.

Uitgever: Protestantse Gemeente te 's-Gravenhage, de Evangelisch-Lutherse Gemeente Den Haag, de Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage-Oost en de Rooms-Katholieke Stadsstichting Vliethaghe.

Contact:

redactie@kerkinderhaag.nl
Tel. (070) 397 24 88,
Folke Bernadottestraat 44,
2552 NZ Den Haag

Hoofdredacteur: Jan Goossens
Eindredactie: Robert Reijns

Redactie: Henk Baars, Margot C. Berends, Rob van Essen, Jonathan van der Geer, Margreet Klokke, Anneke Leewis-Bickes, Paul Schott, Claartje Vinkesteyn, Marijke Witteman.

Overige medewerkers:

Rogier Chang (fotografie), Sharda Dihal en Jaap van den Berg (rubriek kerkdiensten), Lemuel (website),

Pieter van Schouwenburg (vormgeving), Hanneke Gelderblom (column).
Druk: JP Offset.

ADVERTENTIES:

WWW.KERKINDENHAAG.NL
E-MAIL: INFO@KERKINDENHAAG.NL
TEL. KANTOORUREN: 06-12 31 30 53.

Los postabonnement:

€17,50 per kalenderjaar (10 nummers).
Opgave: pgdh@xs4all.nl
of 385 87 07.
Rek.nr. 777 49 10 t.n.v.
Kerk in Den Haag.

PERSONALIA**Harry Smid**

Dr. Harry R. Smid is op 78-jarige leeftijd overleden. Hij was predikant van de hervormde Wilhelminakerk (Louise Henriëtestraat, Bezuidenhout) van 1978 tot aan zijn emeritaat in 1995.

OPROEP**Koorklas**

De Koninklijke zangvereniging Excelsior start een koorklas, bestemd voor nieuwe leden vanaf 35 jaar. Er wordt gezorgd voor een korte professionele opleiding. Repetities zijn op woensdagavond. Informatie: Niek van der Geest (voorzitter), tel. (070) 391 19 87. Info: kzvexcelsior.nl

BIJBELS QRS VERSTROOID OVER DE BERGEN

Door de reorganisatie van de Protestantse Kerk in Den Haag, de naderende sluiting van acht kerken en de gevolgen daarvan voor gemeenteleden zijn in Zuidwest enkele interviews met gemeenteleden gehouden. Een gemeentelid ervoer de reorganisatie als 'rampzalig'. Het betekent voor haar dat 'een hechte gemeenschap kapot wordt gemaakt en verstrooid onder de volkeren'.

Scherpe, woedende taal. Woorden die eerst maar eens voluit moeten klinken en bezinken, voordat er op gereageerd wordt. Maar zover ben ik nu.

Het 'kapot maken' van een hechte gemeenschap is niet goed. Het 'verstrooien onder de volkeren' is pijnlijk, maar daar zit misschien wel iets goeds in. Iets van God. Jezus zendt immers zijn leerlingen als apostelen uit om de volkeren tot leerlingen te maken, te dopen en te onderrichten in het bewaren van al wat de heer geboden heeft.

Verstrooiing is wat je overkomt als je in ballingschap gedreven wordt. Het betekent vervreemding en vereenzaming. Misschien wel ondergang. Maar verstrooiing is ook de weg waarlangs de leerlingen van Jezus het evangelie uitdragen en de vervreemde en vereenzaamde naaste bereiken. Het is dus een pijnlijk en kritiek proces, waarin niettemin prachtige bloemen kunnen opbloeien. En het zou wel eens onlosmakelijk bij de weg van de kerk kunnen horen.

Uit de eerste eeuw na Christus is ons een tekst bekend waarin je leest hoe mensen, die zich willen aansluiten bij de kerk, onderwezen werden. Deze tekst heet 'Didachè' ofwel 'Onderwijs van de twaalf apostelen'. Er staat onder meer een 'dankzegging' in, die mag opklinken wanneer in de kerkdienst wijn wordt uitgegoten en gedronken en brood wordt gebroken en gedeeld.

In die dankzegging wordt geboden: 'Zoals dit brood dat wij breken verstrooid was over de ber-

gen en werd samengebracht en één is geworden, breng zo uw gemeente bijeen in uw rijk van de einden der aarde ...'

Kijk, daar spreekt de gemeente van Christus, die weet van verstrooiing én van eenwording. De verstrooiing draagt de kiemen van de eenwording. De eenwording is de vrucht van de verstrooiing. Het gaat met de kerk niet anders dan zo. Ook de heer zelf is als een zaad in de aarde gestrooid en als een korenaar opgewekt.

Twee vragen. Is dit niet veel te mooie taal voor de reorganisatie die gewoon over geldgebrek gaat? Ik zou denken: het geldgebrek vraagt om adequaat handelen, maar de werkelijke oorzaken van

de crisis in de kerk liggen natuurlijk veel dieper. Als het alleen over geld ging, waren we snel klaar, maar nu zoeken we naar een bloem die midden in de wonden zal opbloeien.

En de tweede vraag die bij mij boven komt: wat heb je nodig om het leven in de verstrooiing vol te houden? Ik zou denken: een lange adem, tegenwoordigheid van geest, creativiteit en oorspronkelijkheid. Vanuit de wortels zoeken naar nieuwe wegen. En bovenal de Messias die zegt: 'Ik ben met u in uw verstrooiing.' Of, anders gezegd: 'Ik ben die ik ben' is met u.'

DOLF TIELKEMEIJER

Dolf Tielkemeijer, predikant van de Thomaskerk, en emeritus-predikant Gerrit de Groot schrijven om beurten een aflevering van deze theologische rubriek. De titel is een knipoog naar het befaamde boek *Bijbels ABC* van K.H. Miskotte.

Kunstenares Felah:

‘We gaan leven vanuit liefde’

INTERVIEW De Haagse kunstenaar Felah wil met haar werk ‘het onzichtbare zichtbaar maken’. Wat is dat onzichtbare? God, zegt ze. ‘God is voor mij levensenergie, op aarde en in het universum. Het Al.’

DE VORMEN DIE IN DE SCHILDERIJEN van Felah terugkomen, zijn oervormen die volgens haar in allerlei religies voorkomen. Het patroon wordt de Flower of Life genoemd, zeven cirkels die tot in het oneindige naar buiten en naar binnen kunnen groeien. Een vermenigvuldiging, die parallellen heeft met enerzijds de celdeling en anderzijds met de moleculen die uit steeds kleinere deeltjes bestaan.

Felah: ‘Je ziet dit patroon in oude tempels. En ook in de Bijbel. Op de eerste dag van de schepping zei God: er is licht. Dat is de celdeling, waaruit het leven ontstaat. God schiep de aarde in

zeven dagen, zeven fases. Zeven cirkels. Allemaal beeldtaal.’

Van beeldtaal naar de taal van het beeld: Felah schildert de oeroude symbolen en verbeeldt daarmee het onzichtbare: het Al, liefde, God, energie. ‘Zweverig?’ zegt ze. ‘Welnee! Alle energie én alle materie bestaan uit deze vormen. Niks zweverig. Juist heel solide.’

Aquarius-tijdperk

‘Op 21 december 2012 liep de Mayakalender af’, zegt ze. ‘Een cyclus van bijna 26.000 jaar is toen afgerond. De Nieuwe Tijd is begonnen. Deze datum heeft niet te maken met de ondergang of vernietiging van de aarde, maar met een bewustzijnsverandering die de nodige beroering met zich mee zal brengen. Dit proces is al een aantal jaren aan de gang en gaat nog een paar jaar door. Daarnaast leven wij in tijdperken van steeds tweeduizend jaar, afhankelijk van de stand van planeten en sterren.

Het vorige tijdperk (“Vissen”) begon met Jezus. Inmiddels zijn we in het Aquarius-tijdperk beland.

Jezus heeft rond zijn drieëndertigste jaar het zaadje van het christusbewustzijn gepland. Nu komt dat tot bloei. We gaan leven vanuit liefde, het hart, met een hoger, zuiver bewustzijn. Door te leven vanuit het hart synchroniseer je met je levensweg, de reden waarom je op aarde bent. Toeval, dingen die je letterlijk toevallen, of synchroniciteit zal een onderdeel van je leven worden. Je leert de controle, je verstand, los te laten en te vertrouwen op de kracht van energie.’

Aboriginals

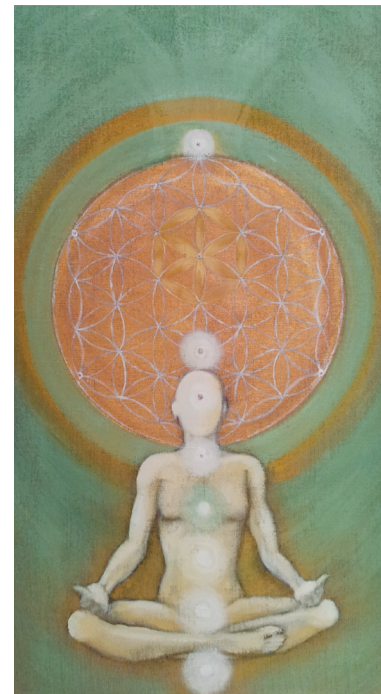
‘Energie?’ Dat klinkt nogal vaag. ‘God is levensenergie. Alles is één, wij zijn een onderdeel van God. In de Bijbel gebruiken ze mooie symboliek. Er staat dat wij geschapen zijn naar Gods evenbeeld. Wij, alles op aarde en in het universum, bestaan uit moleculen, die tot

The Age of Aquarius, het Aquarius-tijdperk

in het oneindige nog kleinere deeltjes bevatten. Die draaien om elkaar heen en verbinden zich, net als de planeten in het oneindige universum. God is overal.

Adam en Eva leefden in de tuin van Eden, dat is de aarde. Ze moesten daar goed voor zorgen, maar aten van de boom der kennis. De mensheid is vanuit het brein gaan leven, wilde controle, macht, afgescheidenheid. En werd dus uit het paradijs verdreven, weg van

The Flower of Life

het hart en de eenheid.

Aboriginals konden door middel van telepathie over grote afstanden met elkaar communiceren. Wij zijn dat vergeten, maar we kunnen het ons weer “her-inneren”. Het contact met de energie kan hersteld worden. Door meditatie, bijvoorbeeld. Meditatie is eigenlijk een andere vorm van bidden, niet tot een persoon, maar door het hogere zelf weer in contact brengen en verbinden met het “Al”.

Als ik schilder kom ik in een meditatieve staat van zijn. De gedachten komen en gaan, totdat er geen gedachten meer zijn en er alleen een interactie plaatsvindt tussen mij en het Al, doordat het brein uitgeschakeld wordt en ik open sta om te ontvangen. Vaak weet ik pas achteraf wat ik gemaakt heb. De woorden komen pas als het werk klaar is.’

MARGOT C. BERENDS

ATELIERBEZOEK OP AFSpraak. INFO: ALOTTA-ILLUSION.NL.

Valentijn in Den Haag

INTERVIEW Hoe denken bezoekers van de hofstad over Valentijn? Kerk in Den Haag ondervroeg willekeurige voorbijgangers over hun Valentijn.

ZEEVAARDER VAN GRONINGEN: ‘Valentijn heb ik vanuit Engeland en de Verenigde Staten naar Nederland zien overwaaien. Jarenlang ben ik, in dienst van de Koninklijke Marine, naar de Angelsaksische wereld afgereisd. Valentijn is net als Kerst een succesverhaal voor commerciële bedrijven geworden, hoewel de liefdesgebaren van koppels natuur-

Zeevaarder van Groningen

lijk wel oprecht kunnen zijn. Ach, voor mij hoeft het allemaal niet. Jarenlang was ik onafscheidelijk van de zee. Haar onmetelijke schoonheid, vooral in het

ochtendgloren en bij zonsondergang, zette mij in vuur en vlam. Ik hield bovendien van de wijsheid die ze mij toefluisterde wanneer ik haar mijn levensvragen toevertrouwde. Toch werden haar raadselachtigheid en wispelturige buien mij te veel. Op de Groningse akkervelden vind ik meer standvastigheid.’

Leonie: ‘Als je een vriend(in) hebt is Valentijn leuk. Maar als singles ben je gauw geneigd om in Valentijn alleen een commercieel feest te zien.’

Jetse: ‘Wij pakken niet groot uit met Valentijn. Je kunt de liefde elkaar iedere dag kenbaar maken. Misschien gaat we uit eten.’

Leonie en Jetse: ‘Hoe dan ook is Valentijn een geliefde traditie geworden voor

Jetse en Leonie

degenen die een prachtige smoes zoeken om verborgen liefde kenbaar te maken. Daarnaast is de “liefdesmarkt” tegenwoordig veel opener. Zestig jaar geleden zochten je ouders wel een partner uit.’

ROBERT REIJNS

‘Nieuwe’ liefdestraditie is ongekend populair

Liefs, jouw Valentijn

Valentijnsdag heeft waarschijnlijk religieuze wortels. Toch is het feest pas enkele decennia geleden, in een seculiere context, ongekend populair geworden.

IN DE ACHTTIENDE EEUW WERD GEOPERD dat het feest op 14 februari is gesteld om de Lupercalia te vervangen, Romeinse vruchtbaarheidsfeesten. De festiviteiten zouden ontstaan zijn ter nagedachtenis van de opvoeding van Romulus en Remus (de mythische stichters van Rome) door een wolvin (*lupus*). Later werd het de feestdag van Juno, de Romeinse beschermgodin van de vrouw en het huwelijk, en Lupercus (ook wel Pan geheten), god van de natuur. Lupercalia mondden dikwijls uit in orgieën.

Valentijnsdag wordt ook wel in verband

gebracht met de legendes rondom twee martelaren, een Romeins priester en de bisschop van Terni. Beiden heetten Valentinus en kwamen vermoedelijk om tijdens de christenvervolgingen van keizer Claudius II Gothicus (268-270). Een jong koppel bezocht bisschop Valentinus met het verzoek hen te trouwen. De man was een heidense soldaat, de vrouw een christen. Valentijn vond de

Engels Valentijnskaartje

De Romeinse Lupercalia

liefde zwaarder wegen dan de wetten van de keizer, huwde dit stel, en deed hetzelfde voor koppels met dezelfde vraag. Het lukte de bisschop niet keizer Claudius te bekeren, waarop Valentijn op 14 februari onthoofd werd. Voor zijn dood stopte hij het dochttertje van de gevangenisbewaarder een briefje toe. *Van je Valentijn*, stond erop. In een ander verhaal vroeg een cipier - of de stadhouder van Rome - aan de gevangengenomen Valentinus zijn blinde dochter te genezen. Het geneesmiddel bleek niet te werken. Nadat het vonnis over Valentinus was uitgesproken, gaf deze het

meisje een briefje waaruit een gele bloem viel. Valentijn gaf raadvragers altijd een bloem. Het meisje pakte de bloem op en kon weer zien. De vader bekeerde zich tot het christendom.

Eind jaren veertig was de vraag naar bloemen in Nederland klein. Een bestuurslid van de Vereniging De Nederlandse Bloemisterij bedacht bij aankomst uit de Verenigde Staten om, net zoals daar, ook in Nederland Valentijnsdag of ‘bloemendag’ in te voeren.

Bloemen en kaartjes

Op 14 februari reikte de vereniging een bloemenmand of taart uit aan vrijwilligers die zich hadden ingezet voor een goed doel. Haar campagne groeide uiteindelijk uit tot de ‘Dag der Vriendschap’. Zo kreeg een commercieel initiatief een ideëel karakter. Gevoelens van respect en waardering werden in het bijzonder op 14 februari geuit met bijvoorbeeld een bloemetje of kaartje. De laatste decennia is Valentijnsdag meer in het teken van verliefdheid en ro-

Valentinus, bisschop van Terni

mantische liefde komen te staan. Aan die invulling en popularisering heeft de ‘valentijnmarkt’ bijgedragen. Zij haakt daarbij in op legendes over Valentijn en mythes over Cupido.

ROBERT REIJNS

Bron: Jager, J.L. de. *Rituelen. Nieuwe en oude gebruiken in Nederland* (Utrecht 2001).

COLUMN

VISJES VOOR DE LIEFDE

Het moet ergens begin 2001 zijn geweest toen ik op het idee kwam van de christelijke datingsite en *community* (gemeenschapsplek) FunkyFish.nl. Ik was net afgestudeerd aan de kunstacademie, woonde op een zolderkamer in een studentenhuis en werkte bij de Evangelische Omroep. In 2002 begon ik voor mezelf. Met hulp van twee vrienden heb ik toen de eerste versie van de website gemaakt.

Grappig genoeg was het nooit de bedoeling om een datingsite te beginnen. Ik wilde in die tijd computerspelletjes maken en liep ondertussen rond met het idee voor een *online community*; een ontmoetingsplek waar christenen nieuwe vriendschappen en relaties kunnen aangaan, en zich samen in kunnen zetten voor een betere wereld.

Het maken van deze gemeenschapsplek voelde

als een roeping. Ik moest dit doen, God zou het zegenen. Maar waar te beginnen? Een *online community* was nog vrij onbekend. Facebook bestond hier niet en Hyves was klein. Datingsites daarentegen waren er wel en hadden een helder concept. Funky Fish is dan ook als datingsite begonnen om mensen naar de site te lokken. De gemeenschapsplek liet even op zich wachten.

Inmiddels is de site uitgegroeid tot de grootste christelijke datingsite en *community* van Nederland. Dit komt onder andere doordat de site veel mogelijkheden biedt om met geloofsgenoten in contact te komen. Je kunt mailen, chatten, maar er zijn ook interessegroepen, uitjes en reizen. Er zijn groepen, zoals ‘gescheiden vissen’ of ‘40-plusers’ die zelf uitjes organiseren of online allerlei dingen met elkaar delen. Funky Fish organiseert zelf ook uitstapjes. Met name onze wintersport-

vakantie, outdoor-weekenden en feesten zijn populair.

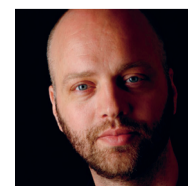
Verder spreekt het open karakter van de site velen aan. Daarom komt iedereen langs. Van protestant tot katholiek, van reformatisch tot evangelisch, van hetero tot homo. Of het ons uitmaakt wat voor relaties daar uit ontstaan? Dat is iets tussen twee mensen en God. Wij proberen slechts onze naasten lief te hebben en een onafhankelijk platform te bieden. Wat verder wel of niet kan op de site is een open discussie tussen de 25.000 leden. Funky Fish is een grote gemeente zonder kerkmuren geworden. Hopelijk is dat de kerk van de toekomst.

Hoe lang Funky Fish blijft groeien is gissen. De meeste christenen geven nog steeds de voorkeur aan een christelijke partner, het liefst van dezelfde denominatie. Dat zal niet snel veranderen, maar steeds meer gelovigen staan wel open voor een relatie met een niet-christen. Deels omdat veel christenen ruimdenkender zijn geworden,

deels omdat de christelijke visvijver kleiner wordt en men uiteindelijk niet alleen wil blijven. Met name christelijke vrouwen hebben het moeilijk om een vlotte, gelovige man te vinden, omdat er veel meer gelovige, single vrouwen zijn dan mannen.

Gelukkig stapt er nog steeds minstens elke week een funky koppel in het huwelijksbootje. En we zijn nu ook actief in Duitsland en hopen zo de vijver wat te vergroten.

Zolang God Funky Fish zegent, komt het wel goed met de missie.

RUBEN BRANDS

RUBEN BRANDS IS MEDEOPRICHTER EN BEHEERDER VAN WEBSITE WWW.FUNKYFISH.NL. DE COLUMN OP DEZE PLAATS WORDT DIT

JAAR DOOR GASTEN GESCHREVEN.